

Το γλωσσικό ζήτημα

Η αιτία που έφερε στην επιφάνεια το γλωσσικό πρόβλημα, ήταν η διαπιστωμένη ανάγκη αναζήτησης ενός ενιαίου γλωσσικού οργάνου προκειμένου να συγκροτηθεί η εθνική παιδεία των Ελλήνων, η οποία επιστρατεύθηκε να υπηρετήσει τη θεμελιακή ανάγκη της ανακήρυξης της ελευθερίας του Γένους. Κατά την εποχή αυτή όμως άλλη ήταν η γλώσσα που ήθελαν να επιβάλουν ως επίσημη γλώσσα των Ελλήνων ο κύκλος του Πατριαρχείου και οι πεπαιδευμένοι άρχοντες των παριστρίων ηγεμονιών, διαφορετική ήταν η γλώσσα που πίστευαν ότι έπρεπε να επικρατήσει οι λόγιοι και οι δάσκαλοι ενώ ο Κοραΐς, από την άλλη πλευρά, επιδίωκε κάτι διαφορετικό. Το αποτέλεσμα ήταν να ακολουθήσουν πάμπολλες ιστορικές πνευματικές διαμάχες που πήραν διαστάσεις, με τη συμμετοχή του Τύπου της εποχής.91 Πιο συγκεκριμένα, την εποχή αυτή, οι εκπρόσωποι των δυνάμεων στο θέμα γλωσσικό ελληνικό ζήτημα είναι οι παρακάτω:

α. Αρχαϊστές

Τον αρχαϊσμό καλλιέργησαν και πρόβαλλαν, ως όργανο εθνικής παιδείας οι κύκλοι των Φαναριωτών, το Πατριαρχείο αλλά και πολλοί λόγιοι που κατά την περίοδο της Τουρκοκρατίας, έγραφαν στην αρχαία γλώσσα (αρχαϊστές-αττικιστές). Η διατήρηση της αρχαίας γλώσσας συνδέθηκε με τη διατήρηση του εθνισμού και της θρησκείας, θεωρήθηκε ως εθνική και θρησκευτική κληρονομιά που το βάρος της οποίας έπρεπε να φέρουν οι απόγονοι. Οι αρχαϊστές, την ομιλούμενη (προφορική) γλώσσα της εποχής τους τη θεωρούσαν χυδαία και βάρβαρη, ιδιωματική και γραμματικά ανομοιογενή, δηλαδή γλώσσα που δεν θα μπορούσε να εκφράσει την επιστήμη και την τέχνη.94 Με δεδομένο μάλιστα ότι καμιά τοπική διάλεκτος δεν μπορούσε να θεωρηθεί κυρίαρχη, θεωρούσαν την αρχαία γλώσσα ως την καταλληλότερη για τη μεταφορά των νέων ιδεών στους Έλληνες, επειδή ήταν έτοιμη και διαμορφωμένη.95 Αρχαϊστές λόγιοι ήταν ο Ευγένιος Βούλγαρης, ο Λάμπρος Φωτιάδης, ο Στέφανος Κομηττής, ο Νεόφυτος Δούκας και άλλοι.

Οι πιο χαρακτηριστικές περιπτώσεις οπαδών του αρχαϊσμού ήταν ο Νεόφυτος Δούκας (1760-1845) και ο Παναγιώτης Κοδρικάς (1762- 1827). Ο Ν. Δούκας υποστήριζε ότι γλώσσα των Ελλήνων είναι αυτή που χρησιμοποιείται στα έγγραφα του Πατριαρχείου και η οποία καλλιέργουμένη θα μπορούσε να ανέλθει στο ύψος της αρχαίας.Εναντίον του μάλιστα έγινε και δολοφονική απόπειρα για λόγους γλωσσικούς: «Μια ημέρα, χειμώνα του 1817-1818, βρέθηκε στους δρόμους του Βουκουρεστίου αναίσθητος, κτυπημένος με ένα ραβδί στο κεφάλι, ο Νεόφυτος Δούκας. Θεωρήθηκε ότι ο άνθρωπος που τον είχε κτυπήσει ήταν βαλτός από τον Λέσβιο ή τον Αλέξανδρο Μαυροκορδάτο, τον μετέπειτα πρωθυπουργό, οπαδό και εκείνον του άκρου προοδευτικού πνεύματος». Ανάμεσα στους θερμούς υποστηρικτές του αρχαϊσμού στέκεται και ο Αθηναίος Φαναριώτης Παναγιώτης Κοδρικάς (ο οποίος έδρασε μέσα από τις σελίδες της Καλλιότης αλλά και με την έκδοση μαχητικών φυλλαδίων. Διαγράφοντας την προσωπικότητα του Κοδρικά, ο Κ. Θ. Δημαράς αναρωτιέται αν η τάση προς τη συντήρηση ήρθε με τα χρόνια ή οφείλεται τυχόν σε κάποιους λόγους πιο εξωτερικούς. Η Αικατερίνη Κουμαριανού αναφέρει ότι η μεταξύ Κοδρικά και Κοραΐ « αντιπαράθεση στάθηκε βίαιη και σκληρή με εκατέρωθεν οξύτατες εκδηλώσεις, φραστικές και ουσιαστικές». Στη διένεξη αυτή έλαβε μέρος και ο οικουμενικός πατριάρχης Γρηγόριος Ε΄ υποστηρίζοντας τον Κοδρικά.

β. Δημοτικιστές

Οι οπαδοί της λαϊκής ομιλούμενης γλώσσας ζητούσαν να φωτισθεί ο λαός, και για τούτο υποστήριζαν ότι έπρεπε οι λόγιοι να χρησιμοποιούν τη γλώσσα του. Ωστόσο η πρόταση του φωτισμένου Φαναριώτη Δημήτρη Καταρτζή (1730-1807) , που η όλη του δράση πραγματοποιήθηκε στο Βουκουρεστί, να καθιερωθεί ως αποκλειστικό γλωσσικό όργανο η φυσική γλώσσα, «καθώς κάμουν τώρα Εγγλέζοι, Φραντζέζοι κι' όλα τα άλλα ευπεπολιτευμένα έθνη της Ευρώπης και καθώς το κάμναν πρώτα οι Έλληνες»... (1784), δεν βοήθησε στην καθιέρωση της δημοτικής γλώσσας. Και ο ίδιος μάλιστα, αν και υπέρμαχος της δημοτικής, μετά το 1791 εγκαταλείπει τη δημοτική με τη δικαιολογία ότι δεν τον ενδιαφέρει ο τρόπος με τον οποίο γράφει αρκεί αυτά που γράφει να ωφελούν το γένος. Ενώ όμως ο Δ. Καταρτζής, ο μαϊκίνας των σοφών της Βλαχίας, υποχρεώνεται, στα βαθιά γράμματα, να εγκαταλείψει τη μεταρρυθμιστική αναμορφωτική του προσπάθεια για την επαναφορά της δημοτικής, ο μαθητής του ο Δανιήλ Φιλίππιδης, αφήνει πίσω το δάσκαλό του και οραματίζεται την καθιέρωση μιας διεθνικής γλώσσας. Στην απλή γλώσσα δίδαξε και ο σύγχρονος του Δ. Καταρτζή, Ιώσηπος Μοισιόδακας, που από το 1765-1777 υπήρξε διευθυντής της Ακαδημίας του Ιασίου. Τα αρχαία ελληνικά απλώς τα μετέφραζαν και επιμέναν στην ανάλυση του περιεχομένου. Τη δημοτική γλώσσα επίσης προωθούσαν ο Ρήγας (1757-1798), ο Γρηγόριος Κωνσταντάς (1758-1844), ο Αθανάσιος Χριστόπουλος (1772-1847), ο Ιωάννης Βηλαράς (1771-1823), κ.ά. Ο Ρήγας Φεραίος μεταχειριζόταν και την απλή καθαρεύουσα. Το Θούριο βέβαια τον έγραψε στη δημοτική. «Έπραξε τούτο διότι απαιτείτο προς τον λαόν, τον οποίον ήθελε να ενθουσιάσει και εξεγειρή εναντίον της τυραννίας». Ο Αθανάσιος Ψαλίδας και ο Ιωάννης Βηλαράς, προχωρώντας στα άκρα, πρότειναν, τη φωνογραφική κοινολεξία, επεδιώκοντας την κατάρτιση της ιστορικής ορθογραφίας και τη σύνταξη των κειμένων σύμφωνα με τα τοπικά γλωσσικά ιδιώματα. Το σύστημα φωνητικής γραφής του Ι. Βηλαρά έφερε τον τίτλο Ρομέρη Γλώσσα, (1814).

γ. «Μέση οδό»

Ως μέση οδό χαρακτηριζόταν η θέση του Αδαμάντιου Κοραΐ που βρισκόταν πλησιέστερα στον οπαδών της δημοτικής γλώσσας, αλλά η κλασική του παιδεία δεν του επέτρεπε να φθάσει ως τα άκρα. Πίστευε ότι η γλώσσα των λογίων έπρεπε να είναι διορθωμένη και πλουτισμένη. Η μέση οδός δεν παρουσιαζόταν μόνο σαν γλωσσική λύση, αλλά ήταν και ένας τρόπος για να έρχεται η κοινή γλώσσα των σύγχρονων Ελλήνων πιο κοντά στην αρχαία. Ο ίδιος έγραφε: «...η βάση και το θεμέλιο των όσα είπα περί της κοινής γλώσσας είναι απάραλλакτον αυτό τούτο το αξίωμα: μήτε τύραννοι των χυδαίων, μήτε πάλιν δούλοι της χυδαιότητας αυτών. Κράτει, λοιπόν, σφιγτά το αξίωμα τούτο της Αριάδνης τον μίτον, και αυτό θέλει σε οδηγεί εις τον λαβύρινθον της γλώσσας». Πρώτος ασπάσθηκε την γλωσσική πρόταση του Κοραΐ ο Μακεδόνας Δημ. Δάρβαρις, ο οποίος έκδοσε γι' αυτή τη γλωσσική μορφή, το έτος 1806 την Απλοελληνικήν Γραμματικήν. Κατόπιν ακολούθησαν αυτήν και την υποστήριξαν οι διαπρεπέστεροι των τότε λογίων, όπως ο Άνθιμος Γαζής, ο Κωνσταντίνος Κούμας, ο Στέφανος Οικονόμος, ο Νεόφυτος Βάμβας, ο Θεόκλητος Φαρμακίδης, ο Βενιαμίν Λέσβιος, ο Κωνσταντίνος Κοκκινάκης, ο Κωνσταντίνος Βαρδαλάχος. Κυρίως όργανο διαδόσεως των Κοραϊστικών αρχών ήταν Ο Λόγιος Ερμής. Μεταξύ των Κοραϊστικών και των Κοδρικιστών, όπως προαναφέραμε σημειώθηκε σφοδρός γλωσσικός αγώνας.

δ. Γενικά

«Όπως ήτο επόμενον, η συμβιβαστική γνώμη του Κοραΐ εξήγειρε τας διαμαρτυρίας και τας επικρίσεις αμφοτέρων των μεριδών». Η οξύτητα την οποία προσέλαβε η μεταξύ των Κοραϊστών και Κοδρικιστών διαμάχη άρχισε να ανησυχεί σοβαρά τους Έλληνες «πατριώτας, τους πουνούτας δια την τύχην αυτής (της Ελλάδας). Ο Νεόφυτος Δούκας δια του εκδοθέντος εν Βουκουρεστίω την 1 Δεκεμβρίου 1819 διαγγέλματός του προς τους διαπληκτιζόμενους λογίους του έθνους απευθύνει θερμήν προς αυτούς πρόσκλησιν να παύσωσι τον αγώνα»

Γράφει: «Ειρήνη την εμην, ω παίδες εμοί, ειρήνην την εμην δίδωμι υμίν. ... Τι ουν εκ τούτων ελπίς περιέσεσθαι τη μητρί;...». Και ο Χ. Λέφας αναφέρει: « Ο αγών δεν θα διεκόπτετο, αν δεν επήρχετο η Ελληνική Επανάστασις, η οποία εξηφάνισε τα προσωπικά πάθη και συνήνωσε πάντας τους Έλληνας ως έν άτομον εις τον μέγαν και τραχύν υπέρ της απελευθερώσεως πόλεμον». Ο Νεόφυτος Βάμβας καταθέτει από την εποχή εκείνη ότι στο θέμα γλωσσικό ζήτημα της εποχής εκείνης δεν υπήρχαν εξωτερικοί εχθροί, «οι πιο πραγματικοί εχθροί σ'αυτή την ευτυχισμένη αποκατάσταση βρίσκονται μέσα στους κόλπους μας», αφού « είτε από αδιαφορία , είτε ως αρχή η Υψηλή Πύλη ποτέ δεν εναντιώθηκε στην αναγέννηση των γραμμάτων στην Ελλάδα». Ιστορικά αναφέρουμε ότι η γλώσσα που αποτέλεσε «το μήλον της έριδος» μεταξύ των αντιμαχόμενων λογίων του έθνους, αν και η ολόκλητη σχεδόν της λόγιας μερίδας των Ελλήνων έκλινε περισσότερο προς τη χρησιμοποίηση της δημοτικής γλώσσας, ωστόσο «δεν κατόρθωσαν να επιβλήθουν επί της Εθνικής συνειδήσεως. Επρωτίμωσεν ο Ελληνικός λαός την απλήν καθαρεύουσαν, την οποίαν εισήγαγεν ο Ν. Θεοτόκης και ηκολούθησαν κατόπιν ο Νερούλος, ο Οικονόμος, ο Κοδρικάς. Ούτοι ούτε θόρυβον εδημιούργησαν περί εαυτούς, ούτε συγγράμματα πολλά εξέδωκαν, επεκράτησεν όμως η γλώσσα της οποίας αυτοί έκαμον χρήσιν, διότι αυτή ανταπεκρίνετο προς το κοινόν περί γλώσσας συναίσθημα».

Φ Φιλίππου